

תלקיט ללימוד סנכרוני

לקט מצוות

מתוך ספר החינוך

12 שנות לימוד

אנו רואים בקיום טוהר הבחינות משימה חינוכית, ערכית ומוסרית, שהמערכת כולה נקראת להיערך להצלחתה.

באחריות הנבחן/ הנבחנת לשמור על טוהר הבחינות בהתאם לכללים ולהנחיות בעל פה ובכתב על גבי שאלון הבחינה ועל ידי אחראי/ת הבחינה.

בהצלחה!

- כל הזכויות שמורות למשרד החינוך -

מבנה התלקיט ומפתח הערכה:

7 יחידות בחינה

יחידה – 1 אסור שבירת עצם

יחידה – 2 קידוש השבת בדברים

יחידה – 3 מצוות אהבת גרים

יחידה - 4 כבוד הורים

יחידה – 5 הלוואה לעני

יחידה – 6 מצוות תוכחה

יחידה – 7 מבחן מסכם

כל 7 החלקים בתלקיט הם חובה.

מפתח הערכה:

יחידה -1	13 נקודות
יחידה -2	13 נקודות
יחידה -3	15 נקודות
יחידה -4	13 נקודות
יחידה -5	13 נקודות
יחידה -6	13 נקודות
יחידה -7 מבחן מסכם	20 נקודות
סה"כ לכל חלקי התלקיט	100 נקודות

יחידה 1

מצווה טז – שלא לשבור עצם מן הפסח

שלא לשבור עצם מכל עצמות הפסח, שנאמר (שמות יב מו) ועצם לא תשברו בו.

משרשי המצוה. לזכור נסי מצרים כמו שכתבנו באחרות. וגם זה גזע מן השרש הנזכר, שאין כבוד לבני מלכים ויועצי ארץ לגרר העצמות ולשברם ככלבים, לא יאות לעשות ככה, כי אם לעניי העם הרעבים. ועל כן בתחלת בואנו להיות סגולת כל העמים ממלכת כהנים וגוי קדוש (שם יט ו), ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו בה באותה שעה. ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושין, נקבע בנפשותינו הדבר לעולם. ואל תחשב בני לתפוש על דברי ולומר ולמה יצווה אותנו השם יתברך לעשות כל אלה לזיכרון אותו הנס, והלא בזיכרון אחד יעלה הדבר במחשבתנו ולא ישכח מפי זרענו? דע, כי לא מחכמה תתפשני על זה, ומחשבת הנער ישיאך לדבר כן.

ועתה בני, אם בינה שמעה זאת, והטה אוזנך ושמע (משלי כב יז), אלמדך להועיל בתורה ובמצות. דע, כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבתיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ובכוח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעלות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, חפץ בתורה ובמצות, אם יעסוק תמיד בדברים של דפי, כאלו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומנהו באמנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אמנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל האדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו. ועל כן אמרו חכמים ז"ל (מכות כג, ב) רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, כדי להתפיס בהן כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו להטיב לנו באחריתנו. כי מתוך הפעלות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד. ורמזו ז"ל על זה (מנחות מג, ב), באמרם כל מי שיש לו מזוזה בפתחו וציצית בבגדו ותפלין בראשו, מבטח לו שלא יחטא, לפי שאלו מצות תמידיות, ונפעל בהן תמיד.

לכן אתה ראה גם ראה, מה מלאכתך ועסקך, כי אחריהם תמשך ואתה לא תמשכם. ואל יבטיחך יצרך לומר, אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלהים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים, בשוקים וברחובות, להתלוצץ עם הלצים, ולדבר צחות, וכיוצא באלו הדברים שאין מביאין עליהן אשמות וחטאות, הלא גם לי לבב כמו הם, קטני עבה ממתניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם? אל בני, השמר מפניהם, פן תלכד ברשתם. רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם, ואתה את נפשך תציל. ואחר דעתך זה, אל יקשה עליך מעתה רבוי המצות בענין זכירת נסי מצרים, שהם עמוד גדול בתורתנו, כי ברבות עסקינו בהם, נתפעל אל הדבר, כמו שאמרנו.

דיני המצווה. כגון שובר עצם ממנו אפילו אחר זמן אכילתו, ודין אם יש כזית בשר עליו מה דינו, ודין הסחוסים וגידים הרכים שסופם להתקשות, ויתר פרטיה, מבוארים בפסחים (פד, א).

ונוהגת בזכרים ובנקבות בזמן הבית. והעובר עליה ושובר עצם בפסח טהור, לוקה.

למד היטיב את מצווה ט"ז וענה על השאלות הבאות:

1. א. מהי המצווה? _____

ב. האם היא מצוות עשה או לא תעשה? _____

2. מהו המקור בתורה שאסור לשבור עצם מקורבן הפסח בליל הסדר?

3. א. מתי אוכלים את קורבן הפסח? _____

ב. מה עושים היום במקום קורבן פסח? _____

4. מדוע אסור לשבור עצם מקורבן פסח בליל הסדר? _____

5. מי כן שובר עצמות באכילה? _____

6. מה הפירוש "אחרי הפעולות נמשכים לבבות"? _____

7. איזה שינוי נעשה באדם, אם יעשה תמיד מעשים טובים - חסד ומצוות וכד'?

8. מה יקרה לרשע אם יעשה תמיד מעשים טובים?

9. רשום את 3 הדוגמאות שנתנו לנו מצוות כדי שנהייה צדיקים?

10. מדוע קבעו לנו חז"ל להזכיר הרבה את יציאת מצריים, והיכן קבעו להזכיר?

יחידה – 2 לימוד עצמי

מצווה לא- מצוות קידוש השבת בדברים

לדבר דברים ביום שבת בכניסתו וכן ביציאתו, שיהיה בהם זכר גדלת היום ומעלתו והבדלתו לשבח משאר הימים שלפניו ואחריו, שנאמר (שמות כ ח) זכור את יום השבת לקדשו, כלומר, זכרוו זכר קדשה וגדלה. ובפרוש אמרו לנו חכמינו (פסחים קי, א) שדברים אלו מצווים אנו לאמרן על היין, שכן בא הפרוש זכרוו על היין. והענין הוא שנותנין בכוס רביעית יין חי או מזוג או יותר מרביעית אבל (שם קח, ב) לא פחות מזה, והמזיגה ידועה (שבת עז, א) שהיא על חלק אחד של יין חי וטוב ושלשה חלקי מים, ומברכין עליו קדוש שבת, כמו שידוע הנוסח בין היהודים. וכן ביציאת שבת גם כן מברכין על היין לכבוד היום, ואותה ברכה של מוצאי שבת נקראת (ברכות נב, א) הבדלה.

משרשי מצוה זו, כדי שנתעורר מתוך מעשה זה לזכר גדלת היום ונקבע בלבבנו אמונת חדוש העולם (שמות כיא) כי ששת ימים עשה ה' וגו'. ועל כן נתחיבנו לעשות המעשה עם היין, לפי שטבע האדם מתעורר בו הרבה (ברכות לה, ב) שהוא סועד ומשמח. וכבר אמרתי לך, כי לפי התעוררות האדם ומעשהו, יתפעל אל הדברים לעולם. ומזה השרש אמרו בגמרא ז"ל (פסחים קו, ב) שאם הפת חביב על האדם יותר, שיקדש על הפת, כי אז מתעורר טבעו יותר למה שהוא תאב, ואף על פי שביציאת היום לא אמרו כן, אלא שחיבו להבדיל ביין, על כל פנים, גם בזה צדקו, כי הם זכדונם לברכה, גם התורה השלמה, יבחרו לעולם ברב. ובאמת, כי רב העולם יתאוו אל השתיה במוצאי שבת יותר מן האכילה, לפי שכבר קבעו סעודה גדולה ביום לכבוד השבת. ואין צורך לתת טעם על חייבם אותנו שיהיה בכוס רביעית, דפחות מזה השעור אינו ראוי ולא תעורר לב אדם עליו. ואשר חייבוננו (ברכות נא, א) בהדחת הכוס, ושלא לטעם כלום עד שיקדש (פסחים קה, א) ושיקדש (שם קא, א) במקום סעדה כל זה ענפי שרש התעוררות שאמרתי.

דיני המצוה, כגון נוסח הקדוש וההבדלה, אי זהו, ואי זה יין ראוי לקדש עליו, (ב"ב צז, א) ואי זה אינו ראוי, ואם מקדשין או מבדילין (פסחים קז, א) בשכר, והאוכל בערב שבת וקדש עליו שבת (שם ק, א) או בשבת ויצא שבת, וכן נוסח קדוש ימים טובים והבדלתן. ודיני הברכה (ברכות מג, א) שאנו חיבין לברך על הנר במוצאי שבת ויום הכפורים, ודיני הברכה שאנו חיבין לברך על הבשמים, ואי זו (שם נא, ב) בשמים הן הראוין לברך עליהן או שאינם ראוין. ויתר פרטיה, מבוארים בסוף פסחים ובמקומות מברכות ושבת (א"ח רס"ב, רע"א).

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ואף על פי שהיא מן המצוות שהזמן גרמא, שכן למדונו רבותינו זכרונם לברכה (שם כ, ב) שהנשים חיבות בקדוש והבדלה. והעובר עליה ולא קדש השבת בדברים, בטל מצות עשה, ואם קדשו בדברים בלא יין או בלא פת, דיעבד יצא ידי תורה.

סיכום שאלות ותשובות

1. מצוות קידוש בשבת

א. מצוות עשה מהתורה לקדש בכניסת השבת ולהבדיל ביציאת השבת.
ב. המטרה להזכיר ע"י הקידוש שהשבת קדושה ושונה משאר ימי השבוע. (וגם לזכור שה' ברא את העולם ב-6 ימים).

ג. המקור בתורה מהפסוק "זכור את יום השבת לקדשו" (שמות כ.ח) - "זכור" --תזכיר בקידוש ביין, "לקדשו" --בכניסת השבת וביציאתה.
ד. הקדוש הוא ב: יין חי (ללא מים) או ביין מזוג (במים) - 3 חלקי מים על חלק אחד של יין (רבע יין ושלושה רבעים מים), כמות היין בכוס תהייה לפחות רביעית הלוג. (86 גרם לפחות).

2. משורשי המצווה למה לקדש.

א. מטרות הקידוש. א. הקידוש מזכיר שהשבת קדושה ושונה משאר ימי השבוע. - "לקדשו"
ב. כדי שנאמין ונזכור שה' ברא את העולם ב-6 ימים. ("זיכרון למעשה בראשית..").

ב. למה הקידוש ביין? כי היין מיוחד ומשמח והאדם תאב לו, והוא גורם להתעוררות ששבת מיוחדת. (היין גם בחתונה ובברית).

ג. מי מקדש דווקא בלחם? רק אדם שתאב יותר ללחם, כי רק דבר שהוא אוהב יגרום לו שמחה והתעוררות ששבת מיוחדת.

ד. מדוע ההבדלה דווקא ביין? כי רוב האנשים מעדיפים יין להבדלה הנמוק כי הם שבעים מסעודות השבת.

ה. למה צריך לפחות רביעית (הלוג) יין? רביעית יין היא הכמות המינימלית שתגרום לנו שמחה- שזה יזכיר ששבת מיוחדת.

ו. מהן התנאים הנלווים לקידוש שמעוררים את לב האדם?

התנאים הם 1. קידוש ביין, 2. לפחות רביעית הלוג יין, 3. שטיפת והדחת הכוס (מבחוץ ומבפנים), 4. "קידוש במקום סעודה" - כלומר מקדשים רק במקום שסועדים.

ז. למה עושים הרבה תזכורות? אם עושים הרבה פעולות אז זוכרים טוב יותר. ("אחרי הפעולות נמשכים הלבבות").

3. דיני המצווה

א. מה יעשה מי שאין לו יין ולחם? יוצא ידי חובת קידוש מהתורה בתפילה אן שמברך "מקדש השבת". (קידוש ביין הוא מדרבנן).

ב. במסכת פסחים מבוארים הפרטים הבאים: נוסח הקידוש או ההבדלה, על איזה יין לקדש, האם אפשר לקדש על שכר (בירה), מה יעשה אדם הסועד ביום ששי והחשיך היום (ובינתיים נכנסה שבת), מה יעשה אדם הסועד בשבת והחשיך היום-ובינתיים יצאה שבת. מהו נוסח הקידוש או ההבדלה בימים טובים, מה דיני ברכת הנר במוצאי יום הכיפורים, מה דיני ברכת הבשמים במוצאי שבת.

קרא בעיון את החומר וענה על השאלות

1. א. מהי המצווה ? _____

ב. האם זאת "מצוות עשה" או "מצוות לא תעשה" ? _____

2. א. מהו הפסוק האומר לנו לקדש או להבדיל?

ב. מה הפירוש זכור ?

ג. מה הפירוש לקדשו ?

3. א. מהן 2 המטרות של הקידוש ?

ב. למה הקידוש דווקא ביין?

ג. למה לקידוש חייב לפחות רביעית (הלוג) יין ?

ד. על איזה יין מקדשים?

4. א. מי מקדש דווקא בלחם ולא ביין, מדוע ?

ב. מדוע ההבדלה דווקא ביין ואי אפשר בלחם ?

5. מהם ארבעת התנאים הנלווים לקידוש המעוררים את לב האדם?

6. מה קשור המשפט "אחרי הפעולות נמשכים הלבבות" לזיכרון ששבת קדושה ומיוחדת משאר

ימי השבוע ?

7. מה יעשה מי שאין לו יין או לחם לקדש עליהם בשבת ?

יחידה 3

מצוה תל"א – מצוות אהבת הגרים

שנצטוינו לאהוב הגרים, כלומר שנוזהר שלא לצער אותם בשום דבר, אבל נעשה להם טובה ונגמול אותם חסד כפי הראוי והיכולת. והגרים הם כל מי שנתחבר אלינו משאר האומות שהניח דתו ונכנס בדתנו, ועליהם נאמר (דברים י, יט): "וְאַהֲבַתְּם אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים הָיִיתֶם". ואף על פי שיכללהו כמו כן הציווי בישראל, שנאמר עליו ואהבת לרעך, שהרי גר צדק בכלל רעך הוא, הוסיף לנו השם בו מצוה מיוחדת לו באהבתו. וכמו כן הדבר במניעה מלרמות אותו, שאף על פי שהיה בכלל ולא תונו איש את עמיתו, הוסיף לנו הכתוב בו מניעה מיוחדת לו באמרו וגר לא תונה, ואמרו בגמרא (ב"מ נט, ב) שהמאנה הגר עובר משום לא תונו וגו', ומשום וגר לא תונה, וכמו כן מבטל מצות ואהבת לרעך, ומצות ואהבתם את הגר.

משרשי המצוה. כי השם בחר בישראל להיות לו לעם קדוש ורצה לזכותם, ולכן הדריכם וציום על דרכי החנינה והחמלה, והזהירם להתעטר בכל מדה חמודה ויקרה למצוא חן בעיני כל רואיהם, ויאמרו עם ה' אלה. וכמה היא דרך נעימות וחמדה להתחסד ולגמול טובה לאשר הניח אומתו וכל משפחת בית אביו ואמו ויבא לחסות תחת כנפי אומה אחרת באהבתו אותה ובבחירתו באמת ושנאת השקר, ובהיותנו זוכים למדות טובות הללו תחול טובת האל עלינו ותדבק בנו, ושום דבר לא תמנענו ממנו, כי הטובה תתפשט בטובים והפכה ברעים.

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (שם נח, ב) שלא יאמר אדם לגר זכור מעשיך הראשונים, ומה שאמרו (סנהדרין צד, א) גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באנפיה, וכל זה שלא לצערו בשום ענין. והפלגת האהבה שהפליגו בהם עד שאמרו שהשוה הכתוב אהבתם לאהבת המקום, שבהם נאמר ואהבתם, ובאהבת המקום ואהבת, כמו שכתבתי בסדר משפטים לא תעשה ו'. ויתר פרטיה במדרשות ובמקומות כגמרא.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

ועובר עליה ומצער אותם או שמתרשל בהצלתם או בהצלת ממונם או שמקל בכבודם מצד שהם גרים ואין להם עוזר באומה, ביטל עשה זה. ועונשו גדול מאד, שהרי בכמה מקומות הזהירה תורה עליהם. ויש לנו ללמוד מן המצוה היקרה הזאת לרחם על אדם שהוא בעיר שאינה ארץ מולדתו ומקום משפחת אבותיו, ולא נעביר עליו הדרך במצאנו אותו יחידי ורחקו מעליו עוזריו, כמו שאנו רואים שהתורה תזהירנו לרחם על כל מי שצריך עזר, ועם המדות הללו נזכה להיות מרוחמים מהשם יתברך, וברכות שמים ינוחו על ראשנו. והכתוב רמז טעם הציווי באמרו כי גרים הייתם בארץ מצרים, הזכיר לנו שכבר נכונו בצער הגדול ההוא שיש לכל איש הרואה את עצמו בתוך אנשים זרים ובארץ נכריה, ובזכרנו גודל דאגת הלב שיש בכל איש הרואה את עצמו בתוך הוציאנו משם, יכמרו רחמינו על כל אדם שהוא כן.

- שאלות -

1. מהי הגדרת המצווה ?

2. מי הם הגרים?

3. מהו המקור בתורה ?

4. מהן שתי המצוות השוות בין גר צדק לבין יהודי רגיל?

5. מהן שתי המצוות הנוספות המתייחסות לגרים?

6. באיזה צורה האהבה הזאת באה לידי ביטוי?

7. מדוע ישנם מצוות מיוחדות על גרים?

8. מהי התועלת שיש לנו בקיום מצוות אהבת גרים על פי ספר החינוך?

9. מהיכן יודעים שצריך לאהוב את הגרים כמו שאוהבים את ה'?

10. מי חייב במצווה זו ומתי היא נוהגת?

11. מניין שמי שעובר על מצווה זו, עונשו חמור?

12. מה לומד ספר החינוך ממצווה חשובה זו?

יחידה - 4

מצווה ל"ג - מצוות כיבוד הורים

לכבד האב והאם, שנאמר (שמות כ יב) כבד את אביך ואת אמך וגו'. ובא הפרוש (קידושין לא, ב) אי זהו כבוד, מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא.

משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה שזו מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, וכשיקבע זאת המידה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא שהוא סבתו וסבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאוויר העולם וספק צרכו כל ימיו והעמידו על מתכנתו ושלמות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאילולי הנפש שחננו האל, יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויעריך במחשבתו כמה וכמה ראוי להיזהר בעבודתו ברוך הוא.

דיני המצווה, כגון כבוד זה מנכסי מי חייב לעשותו אם משל אב או משל עצמו, והלכה (שם לב א) משל אב אם יש לו נכסים לאב ואם לאו יחזר הבן אפילו על הפתחים (עי' ירושלמי קידושין א ז) ויאכיל אביו, וכבוד אב ואם אי זה קודם ועד היכן כבוד אב, ואם מחל על כבודו אם יהיה מחול. ואם יראנו עובר על דברי תורה באיזה לשון ימנעהו, ואם יצוהו אביו לעבר על דברי תורה שלא יאמינהו בזה, וכי חייב לכבדו בחייו ובמותו, וכיצד הוא הכבוד במותו, ויתר פרטיה, מבוארים בקידושין וקצת מהן במקומות אחרים מהגמרא (יו"ד סימן ר"ס).

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות (קידושין לא, א) כל זמן שאפשר להן, כלומר בכל עת שלא ימנעו אותן בעליהן. והעובר עליה, בטל עשה וענשו גדול מאד שנעשה כמתנכר לאביו שבשמים, ואם יש כוח בבית דין כופין אותו כמו שכתבנו למעלה (במצווה ו) שבביטול עשה כופין בית דין.

1. כתוב שלוש דוגמאות למעשים שצריך לעשות במסגרת מצווה זו.

2. "וכשיקבע זאת המידה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת הא-ל ברוך הוא..." - הסבר את דברי ספר החינוך ואת הקשר שלהם למצווה זו.

3. מה הדין בשאלה: "משל מי?" - מי חייב לממן את כיבוד ההורים?

4. **צטט** מלשון ספר החינוך עד כמה הבן צריך לדאוג לאביו לצרכי אביו?

5. **האם** יש הבדל בין חיוב אישה רווקה לחיוב אישה נשואה במצוות כיבוד הורים? **נמק!**

6. "אבא שמחל על כבודו - כבודו מחול" - **הסבר**.

7. "והעובר עליה... נעשה כמתנכר לאביו שבשמים" - **מדוע?**

8. **פרט** דוגמאות מחיי היום יום של טובות וחסדים שה' גומל איתך?

יחידה 5-

מצווה ס"ו - הלוואה לעני

להלוות לעני כהשגת היד, כפי מה שצריך לו, למען הרחיב לו ולהקל מעליו אנחתו. וזאת המצוה של הלוואה היא יותר חזקה ומחייבת ממצות נתינת הצדקה, שמי שנתגלה ונודע דחקו בין בני אדם וגילה פניו לשאול מהם, אין דחקו ואפלתו כמי שעדיין לא בא לאותה בושה וירא מהיכנס בה. ואם יהיה לו מעט סעד של הלוואה – במה שירויח מעט, אולי לא יצטרך לבוא לשאלה לעולם וכשירחמנו האל ברוח ישלם נושיו ויחיה בנותר. ועל כן הזהירנו תורתנו השלמה על זה, לסעד המך בהלוואה טרם יצטרך לבוא אל השאלה, שנאמר "אם כסף תלוה את עמי" (שמות כב, כד). ואמרו זכרונם לברכה במכילתא (שם) כל "אם" ו"אם" שבתורה רשות, חוץ משלושה שהם חובה, וזה אחד מהם. ויכריחו הדבר מדכתיב במקום אחר דרך צוואה, "והעבט תעביטנו" (דברים טו, ח).

שורש המצוה שרצה האל להיות ברואיו מלומדים ומורגלים במידת החסד והרחמים, כי היא מידה משובחת. ומתוך הכשר גופם במידות הטובות יהיו ראויים לקבלת הטובה, כמו שאמרנו שחלות הטוב והברכה לעולם על הטוב, לא בהפכו. ובהטיב השם יתברך לטובים, ישלם חפצו שחפץ להטיב לעולם. ואם לאו, מצד שורש זה הלא הוא ברוך הוא יספיק לעני די מחסורו זולתנו, אלא שהיה מחסדו ברוך הוא שנעשינו שלוחים לו, לזכותנו. ועוד טעם אחר בדבר, שרצה האל ברוך הוא לפרנס העני על ידי בני אדם מגדל חטאו, כדי שיוכח במכאוב בשני פנים, בקבלת הבשת מאשר כגילו ובצמצום מזונו. וכענין זה שאמרנו כדי לזכותנו השיב חכם מחכמינו למין אחד ששאלו אם אלקים אוהב עניים, שהרי צוה עליהם, למה אינו מפרנסם וכו', כמו שבא במסכת בבא בתרא (דף י.).

דיני המצוה כגון איזה עני קודם במצוה זו והאזהרות הרבה שהזהירונו זכרונם לברכה עליה, שאמרו (שם) שהאדם מורחק ונמאס ונתעב ונאלח ומשוקץ, עד שקרוב להיות מיאוסו כמיאוס עבודה זרה, אם יש לו ומושך ידו ממצוה זו. וכמה נחמד ונאהב ומרוחם ומתברך בכמה ברכות המחזיק בה. הכל מבואר במקומות מכתובות ובתרא (דף ט.). ובמקומות רבים מן הגמרא.

1. "אם אלוקים אוהב עניים... למה אינו מפרנסם?" - מהי תשובת ספר החינוך לשאלה זו? 2)

סיבות

2. "וזאת המצווה של הלוואה היא יותר חזקה ומחייבת ממצות נתינת צדקה" - הסבר מדוע?

3. מניין שה' אוהב את העניים?

4. מדוע ניתן היה לחשוב שמצוות הלוואה לעני היא רשות, ומניין לומדים שהיא חובה?

5. במסכת יבמות יג ע"א נאמר "המלוה לעני סלע בשעת דחקו" – עליו הכתוב אומר " אז תקרא וה' יענה" **נסה להסביר** מדוע ה' נענה לאדם כזה?

6. איזה מוסד כיום אתה מכיר שמקיימים בו מצוות הלוואה?

7. לפניך ציטוט משולחן ערוך חושן משפט סימן צ"ז.

סעיף א

מצות עשה להלוות לעניי ישראל, והוא מצוה גדולה יותר מהצדקה. וקרובו עני קודם לעניים אחרים, ועניי עירו קודמים לעניי עיר אחרת. ואפילו עשיר שצריך להלוות, מצוה להלוותו לפי שעה ולההנותו אף בדברים וליעצו עצה ההוגנת לו.

סעיף ד

אסור ללווה לקחת הלוואה ולהוציאה שלא לצורך ולאבדה, עד שלא ימצא המלוה ממה לגבות חובו. ואם עושה כן, נקרא רשע. וכשהמלווה מכיר את הלווה שהוא בעל מדה זו, מוטב שלא להלוותו ממה שילווחו ויצטרך לנגשו אחר כך, ויעבור בכל פעם משום "לא תהיה לו כנושה"

על פי דברי השולחן ערוך האם במקרים הבאים מחוייב להלוות, נמק?

א. אדם הרוצה ללוות כסף כדי לקנות משקה ולשתות לשכרה

ב. עשיר שנמצא בדרך וכספו אזל והוא מבקש הלוואה

ג. אדם שרוצה לקנות דירה למגורים

ד. אדם שמבקש הלוואה ולפעמים אינו מחזיר הלוואתו

יחידה - 6

מצוה רל"ט – מצוות תוכחה לישראל שאינו נוהג כשורה

להוכיח אחד מישראל שאינו מתנהג כשורה, בין בדברים שבין אדם לחברו או בין אדם למקום, שנאמר "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" (ויקרא יט, יז). ואמרו בספרא (קדושים ד' מ"ח) מנין אם הוכחתו ארבעה וחמשה פעמים ולא חזר, שאתה חייב לחזור ולהוכיח? תלמוד לומר "הוכח תוכיח". ועוד אמרו זכרונם לברכה בגמרא (בבא מציעא לא.) "הוכח תוכיח" אפילו מאה פעמים. ואמרו שם בספרא: יכול מוכיחו ופניו משתנות? תלמוד לומר "ולא תשא עליו חטא". וזה מלמד שבתחלת התוכחה, שראוי לאדם להוכיח בסתר ובלשון רכה ודברי נחת, כדי שלא יתביש. ואין ספק שאם לא חזר בו בכך, שמכלימין החוטא ברבים ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו עד שיחזר למוטב.

משרשי המצוה לפי שיש בזה שלום וטובה בין אנשים. כי כשיחטא איש לאיש ויוכיחנו במסתרים, יתנצל לפניו ויקבל התנצלותו וישלם (י"ג וישלים) עמו. ואם לא יוכיחנו, ישטמנו בלבו ויזיק אליו לפי שעה או לזמן מן הזמנים, כמו שנאמר ברשעים: "ולא דבר אבשלום עם אמנון" (שמואל ב יג, כב). וכל דרכי התורה דרכי נועם ונתיבותיה שלום.

מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה (ערכין טז): שחייב מצוה זו עד הכאה, כלומר שחייב המוכיח להרבות תוכחותיו אל החוטא עד כדי שיהיה קרוב החוטא להכות את המוכיח. ומכל מקום, אמרו זכרונם לברכה (שם) גם כן שאם יראה המוכיח שאין בדברי תוכחותיו שום תועלת נמצא, מתוך גודל רשע החוטא או שהוא אלם ורשע ביותר ומתירא ממנו שלא יעמד עליו ויהרגנו, שאינו חייב במצוה זו באיש כזה. וזהו אמרם זכרונם לברכה (יבמות סה): כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה לשתוק במקום שאין הדבר נשמע, לפי שיהיה בענין קלון למוכיח ולא תועלת לאשר הוכח. ומכל מקום יש להתישב לכל בעל נפש ולהשגיח הרבה בענינים אלה ולחשב ולראות אם יהיה תועלת בדבריו אל החוטא שיוכיחנו. ויבטח בשם יתברך כי הוא יעזרנו בהלחמו עם שונאיו, ואל ירד לבבו ולא יירא כי השם שומר את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד, ואם ישוב החוטא יהיה לו בזה שכר גדול. ומי שבידו להשיבו ולמחות בו ולא מחה, הוא נתפש על חטאו, וזה דבר ברור מדברי רבותינו (שבת נה.), גם מן הכתוב (ישעיהו ג יד). ועוד אמרו זכרונם לבדכה (שם) שאפילו הקטן חייב להוכיח הגדול, אם יראה הגדול הולך בדרך לא טוב. ויתר פרטי מצוה זו נתבאר במקומות מפזרים בתלמוד.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר עליה ולא הוכיח בענין שאמרנו, בטל עשה, ועוד שהוא מכת הרשעים שעושים כן.

- שאלות -

1. מה המקור בתורה למצווה זו?

2. מה לומדים מהלשון הכפולה "הוכח תוכח" ?

3. מה לומדים חז"ל מהמשך הפסוק: "ולא תשא עליו חטא" ?

4. הסבר את דברי חז"ל: " חיוב מצווה זו (תוכחה) עד הכאה".

5. האם יש מצווה להוכיח אדם רשע?

6. ספר החינוך מביא בשם חז"ל: "כשם שמצווה לומר דבר הנשמע- כך מצווה לשתוק במקום שאין הדבר נשמע" הסבר ונמק את דבריו.

7. מה מייעץ ספר החינוך לאדם שמפחד להוכיח? ומדוע חשוב למוכיח עצמו, להוכיח ?

8. לפניך פסוק מספר משלי י"ב עם ביאור המלבי"ם, קרא דבריו והסבר בלשונך מה ההבדל בין מוסר לתוכחה?

"אהב מוסר - אהב דעת, וְשָׂא תוֹכַחַת - בָּעַר"

"התוכחה הוא שמתווכח עמו בראיות השכל ומראה לו מה טוב ומה רע, והמוסר מכריחו לקבל דבריו ע"י עונשין, או שמתירא מפני עונש המייסר או מקצפו וצויו כקטן המתירא מפני הגדול, או שהמייסר מודיע לו עונשי ה' לממרה דבריו.

והנה, האוהב תוכחת בוודאי אוהב דעת, כי התוכחה בנויה על ראיות השכל והדעת, ואמר פה שגם האוהב מוסר אוהב דעת, כי גם שרשי המוסר בנויים על יראת ה' וידיעת השגחתו וגמולו וענשו שנתבארו ע"י הדעת, ומבואר אצלי שהדעת רובו בנוי על השגת החושים ודברים הברורים בראיית החושים שהם המפורסמות והמקובלות, מה שאירע לדור המבול והפלגה וסדום ומצרים, ואשר עשה לעדת קרח, ואם כן, אוהב דעת.

והשונא מוסר הוא בוודאי בער, והיינו איש בלתי מוכן לקבל הדעת, כי גם הילדים יראו מיראת העונש ויקבלו מוסר מיראה, אבל השונא תוכחת, שהיא בנויה על וכוחי השכל, יש לומר שאינו בער, הודיע לנו כי גם הוא בער וכבהמה יחשב, כי איש הראוי להיקרא אדם חי מדבר, כבר מוכן בטבעו לקבל התוכחת, ועל-כל-פנים שלא לשונא את התוכחה הבאה לפקוח עיני שכלו" (מלבי"ם)

הסבר מדוע גם מי ששונא תוכחה הוא - בער?

יחידה 7

מבחן מסכם

עיין בספר החינוך וכתוב בלשונך את שרשי המצוות (טעמי המצוות) ?

1. מצווה ט"ז- מצווה שלא לשבור עצם מן הפסח

2. מצווה ל"א- מצוות קידוש השבת בדברים

3. מצווה ל"ג - מצוות כיבוד הורים

4. מצווה ס"ו- מצוות הלוואה לעני

5. מצווה רל"ט- מצוות תוכחה לישראל שלא נוהג כשורה

6. מצווה תל"א – אהבת גרים

בהצלחה